

De kamers van de macht

Een wandeling langs de instellingen van de trias politica

Nederland is een democratie. Er zijn veel verschillende soorten democratieën, maar ze hebben allemaal één ding gemeen: ze hebben een parlement, een regering en een stelsel van rechters. Met andere woorden: ze hebben een wetgevende macht, een uitvoerende macht en een rechterlijke macht. In een democratie horen deze drie machten los van elkaar te functioneren. Dat is de leer van de scheiding der machten, de *trias politica*. Als bijvoorbeeld een regering zou bepalen wat het parlement moet beslissen en welke uitspraken rechters moeten doen, dan is er geen sprake van democratie. Dat is juist kenmerkend voor een dictatuur.

Toch staan de drie machten ook weer niet helemaal los van elkaar. Zo hebben in Nederland de regering en het parlement samen de taak om wetten te maken. En worden de hoogste rechters benoemd uit een voordracht die door één van de kamers van het parlement is opgesteld. Belangrijk is vooral dat er een goed evenwicht tussen de drie machten bestaat.

Hoe is het in Nederland in grote lijnen geregeld? Welke instellingen zijn er en wie geeft daar leiding aan? Anders gezegd: wie zijn onze machthebbers en waar zitten ze precies? Om dat te weten te komen, maken we een korte wandeling over en om het Binnenhof. Niet alle instellingen die iets over Nederland te zeggen hebben zitten echter in Den Haag. Zo is Nederland lid van de Europese Unie (EU). En het centrum daarvan ligt in Brussel. In deze wandeling moeten we het daarom even doen met de kantoren die namens de EU in Nederland werken.

In één van de projecten van het Huis spelen scholieren een rechtszaak na

1 Hofweg 1H Huis voor democratie en rechtsstaat

De wandeling begint bij het Huis voor democratie en rechtsstaat. Het Huis is een landelijke, niet aan partijen gebonden organisatie die burgers informeert over de democratische rechtsstaat. Daarnaast wil het Huis iedereen in staat stellen om actief aan politieke besluitvorming deel te nemen. Om dat allemaal mogelijk te maken, biedt het Huis een groot aantal programma's, activiteiten en projecten aan. Bekend zijn onder meer de StemWijzer, Wegwijs op het gemeentehuis, de Docentendag Maatschappijleer, de Scholierenverkiezingen, cursussen politiek en burgerparticipatie en het onderwijsprogramma De Haagse Tribune. Ook verzorgt het Huis rondleidingen en wandelingen door politiek Den Haag.

2 Binnenhof Ridderzaal

Midden op het Binnenhof staat de Ridderzaal, die stamt uit de dertiende eeuw. Eén keer per jaar, op Prinsjesdag, vormt de Ridderzaal het middelpunt van de Nederlandse parlementaire democratie. In Den Haag is het dan feest, want het is de dag waarop de koningin in de gouden koets van Paleis Noordeinde naar de Ridderzaal rijdt. Daar neemt zij plaats op de troon en spreekt zij de troonrede uit. De troonrede is een samenvatting van de plannen van de regering voor het komende jaar. In de zaal zitten niet alleen de leden van het parlement (Eerste Kamer en Tweede Kamer der Staten-Generaal) en van het kabinet, maar ook rechters, vertegenwoordigers van allerlei organisaties en ambassadeurs van andere landen. Als de koningin is uitgesproken, roept de voorzitter: Leve de koningin! En alle aanwezigen roepen vervolgens drie keer in koor: Hoera! Na het voorlezen van de troonrede trekt de koningin zich kort terug in de zoge-

noemde Koninginnenkamer, het zijgebouw links van de hoofdingang van de Ridderzaal. Daarna keert ze per gouden koets terug naar Paleis Noordeinde voor de bekende balkonscene. Ook op Prinsjesdag biedt de minister van Financiën in de Tweede Kamer de miljoenennota en de rijksbegroting aan in een perkamenten koffertje, dat van binnen is bekleed met blauwe zijde. De dagen na Prinsjesdag gaat de minister-president tijdens de algemene politieke beschouwingen in debat met de fractievoorzitters van alle politieke partijen in de Tweede Kamer over de plannen van de regering.

TIP! U kunt de Ridderzaal dagelijks bezoeken onder begeleiding van een gids. Duur circa 30 minuten, prijs € 4,- p.p. Informatie bij het Bezoekerscentrum, Hofweg 1.

3 Binnenhof 22 Eerste Kamer

De Eerste Kamer vergadert sinds 1849 in de vroegere zaal van de Staten van Holland, die zich op de eerste verdieping van het gebouw bevindt. De zaal is alleen zichtbaar vanaf het Buitenhof of de overkant van de Hofvijver. De Eerste Kamer telt 75 leden, die worden gekozen door de leden van de Provinciale Staten. Anders dan de naam misschien doet vermoeden, heeft de Eerste Kamer minder bevoegdheden dan de Tweede Kamer. Zo kan de Eerste Kamer geen wetsvoorstellen wijzigen maar ze alleen in hun geheel goed- of afkeuren. Ze geeft als het ware een eindoordeel over een wetsvoorstel. Ook kan de Eerste Kamer zelf geen wetsvoorstellen indienen. De leden van de Eerste Kamer komen op dinsdag bijeen om te vergaderen. Deze vergaderingen zijn openbaar. De voorzitter van de Eerste Kamer stelt de agenda van de Kamer op. En als er een nieuwe regering moet komen, bijvoorbeeld na verkiezingen of na de val van een kabi-

De oude sigarenbakjes van leden van de Eerste Kamer

net, dan is de voorzitter van de Eerste Kamer één van de drie belangrijkste politieke adviseurs van de koningin. Op Prinsjesdag leidt de voorzitter van de Eerste Kamer de ceremonie in de Ridderzaal. Gezien vanaf de Hofvijver ligt zijn werk-kamer links van de vergaderzaal van de Eerste Kamer.

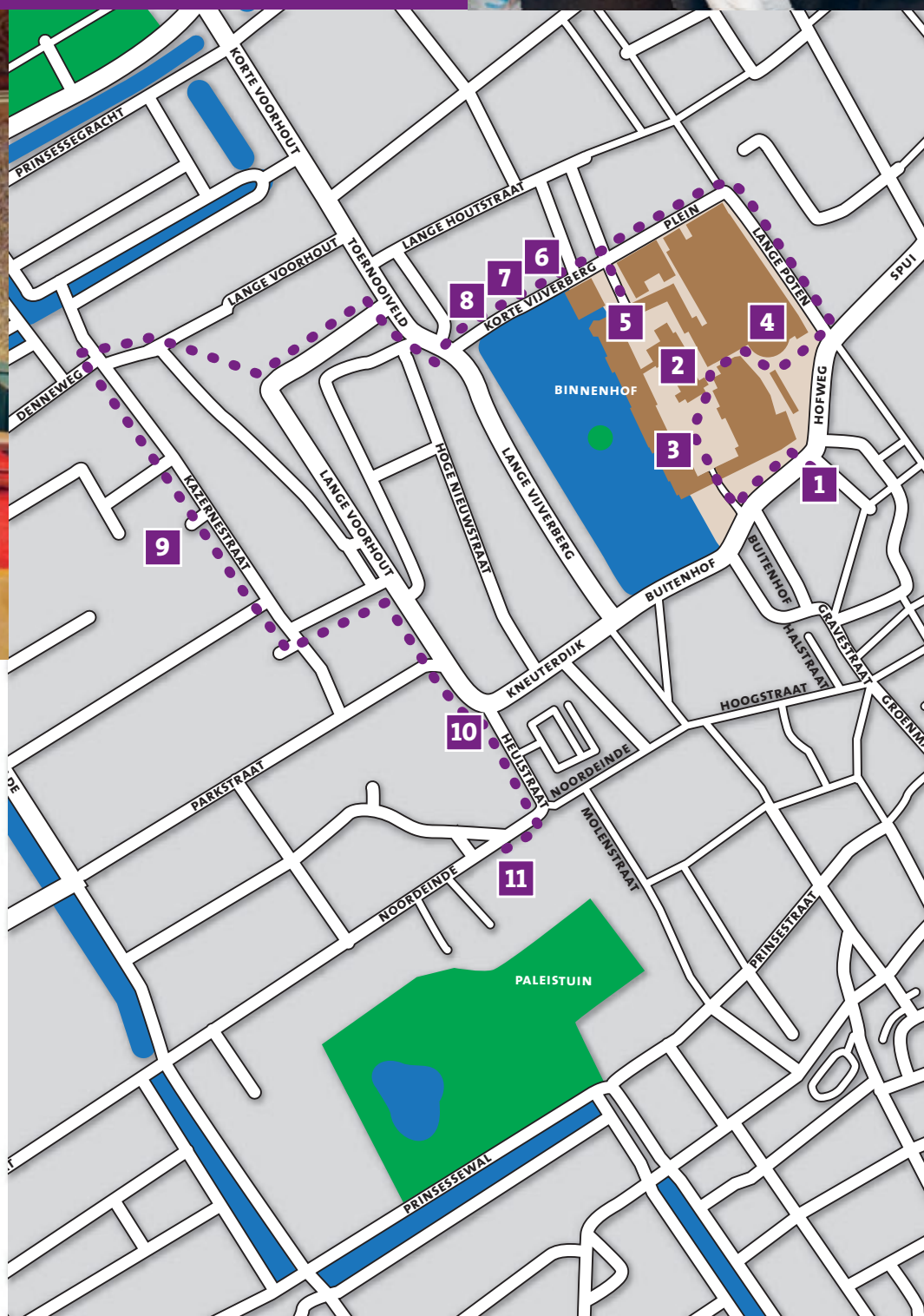

De Ridderzaal met de troon

4 Lange Poten 4 (bezoekersingang), Plein 2 (hoofdingang) Tweede Kamer

De vergaderzaal van de Tweede Kamer is te zien aan de ronde uitstulping op de Hofplaats. De Tweede Kamer heeft 150 leden, die rechtstreeks door de bevolking worden gekozen. De verkiezingen vinden plaats op basis van een stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Er zijn geen kiesdistricten – alle stemmen worden bij elkaar opgeteld. De regering kan alleen regeren als zij de politieke steun heeft van partijen die samen over ten minste 76 zetels in de Tweede Kamer beschikken. Een belangrijke taak van de Tweede Kamer is wetgeving. Wetsvoorstellen van de regering (of van de Kamer zelf) worden uitvoerig besproken en vaak ook gewijzigd. Daarnaast moet de Tweede Kamer controleren of de regering haar werk goed doet. Verder vinden hier actuele politieke debatten plaats. De Tweede Kamer vergadert drie dagen per week: op dinsdag, woensdag en donderdag. De voorzitter stelt samen met de leden van het Presidium

de agenda van de Kamer op. Het is ook de taak van de Kamervoorzitter om de debatten en de stemmingen over moties en wetsontwerpen in goede banen te leiden. Zo moet de voorzitter er voor zorgen dat Kamerleden hun spreektijd niet overschrijden. Evenals de Eerste Kamervoorzitter is de voorzitter van de Tweede Kamer een belangrijke adviseur van het staatshoofd als er een nieuwe regering moet komen. De werkkamer van de voorzitter van de Tweede Kamer ligt op de eerste verdieping van een gebouw aan de Hofplaats en biedt uitzicht op de Grondwetbank, waarop artikel 1 van de grondwet staat.

De Eerste Kamer met een portret van koning Willem II

Omslag voorzijde

Het Haagse Grondwetpad

(Leesrichting als binnenwerk)

De plenaire vergaderzaal van de Tweede Kamer

5 Binnenhof 19 Ministerie van Algemene Zaken

In Nederland bestaat de regering uit de koningin en de ministers. De regering, de uitvoerende macht dus, wordt ook wel de Kroon genoemd. Alle ministers tezamen vormen de ministerraad. Deze raad vergadert elke vrijdag in de Trêveszaal op het ministerie van Algemene Zaken. De Trêveszaal, die op de eerste verdieping ligt, is alleen te zien vanaf de overzijde van de Hofvijver (bij de erker tegenover het eilandje). De ministers hebben allemaal een vaste plaats aan de grote, ovale tafel. De voorzitter van de ministerraad is de minister-president, ook wel premier genoemd. De minister-president is verantwoordelijk voor de coördinatie van het regeringsbeleid. Daarnaast is hij het gezicht van het kabinet. Na afloop van de vergadering van de ministerraad houdt hij een persconferentie. De minister-president werkt in het achthoekige Torentje aan de Hofvijver. Vooral door zijn deelname aan de Europese Raad van staatshoofden

en/of regeringsleiders is zijn invloed de laatste jaren toegenomen, maar in de regering zelf heeft de Nederlandse minister-president lang niet zoveel macht en gezag als de Duitse bondskanselier of de Britse premier. Omdat de koningin officieel ook deel uitmaakt van de regering, gaat de minister-president elke maand een paar keer bij de koningin op de thee om haar te informeren over de actuele politieke stand van zaken. Maar om te kunnen regeren heeft de regering niet het vertrouwen en de goedkeuring nodig van de koningin, maar van de meerderheid van de leden van de Tweede Kamer.

Het Kabinet der Koningin

6 Korte Vijverberg 3 Kabinet der Koningin

Net buiten het Binnenhof ligt het Kabinet der Koningin. Het ondersteunt de koningin bij de uitoefening van haar officiële taken en is de schakel tussen de koningin en de ministers. De minister-president is verantwoordelijk voor het reilen en zeilen van het Kabinet der Koningin. Als staatshoofd spreekt de koningin niet alleen ministers, maar ook leden van de Staten-Generaal en van het Europees Parlement, commissarissen van de koningin uit de provincies, burgemeesters van grote en kleine gemeenten, ambassadeurs en andere hoogwaardigheidsbekleders. Deze gesprekken worden allemaal door het Kabinet der Koningin voorbereid. Dat geldt ook voor de werkbezoeken die de koningin aflegt. En, niet te vergeten, de directeur van het Kabinet gaat met de koningin mee op reis als zij een staatsbezoek aflegt.

7 Korte Vijverberg 5-6 Europees Parlement

Nederland is lid van vele internationale organisaties. Denk maar eens aan de VN, de OVSE, de NAVO, de OESO – en zo kunnen we er nog wel een paar noemen. Een bijzondere plaats neemt de Europese Unie (EU) in. Dat komt omdat Nederland allerlei taken en bevoegdheden aan deze organisatie heeft overgedragen. Maar ook omdat de EU een eigen, rechtstreeks gekozen volksvertegenwoordiging heeft: het Europees Parlement (EP). Van de 736 leden komen er 25 uit Nederland. Het Europees Parlement vergadert afwisselend in Brussel en Straatsburg. Het is de wetgevende macht van de EU, maar het deelt die macht met de Raad van de Europese Unie, die bestaat uit de ministers van de lidstaten op een bepaald vakgebied. Als medewetgever kan het Parlement Europese wetten aannemen, verwerpen of wijzigen. Maar het Europees Parlement kan dat alleen maar op een beperkt aantal gebieden. Ook kan het Europees Parlement niet zelf

het initiatief nemen om nieuwe wetten te maken. Daar staat tegenover dat het Parlement wel zeggenschap heeft over de begroting van de EU. Ook de samenstelling van de Europese Commissie, zeg maar het dagelijks bestuur van de EU, moet door het Parlement worden goedgekeurd. Voor veel mensen is Europa een ver-van-mijn-bedshow – van anderen krijgt Europa de schuld van allerhande ongerief. Om de burgers beter voor te lichten, heeft het Europees Parlement daarom een Informatiebureau in Nederland, gevestigd in het Huis van Europa.

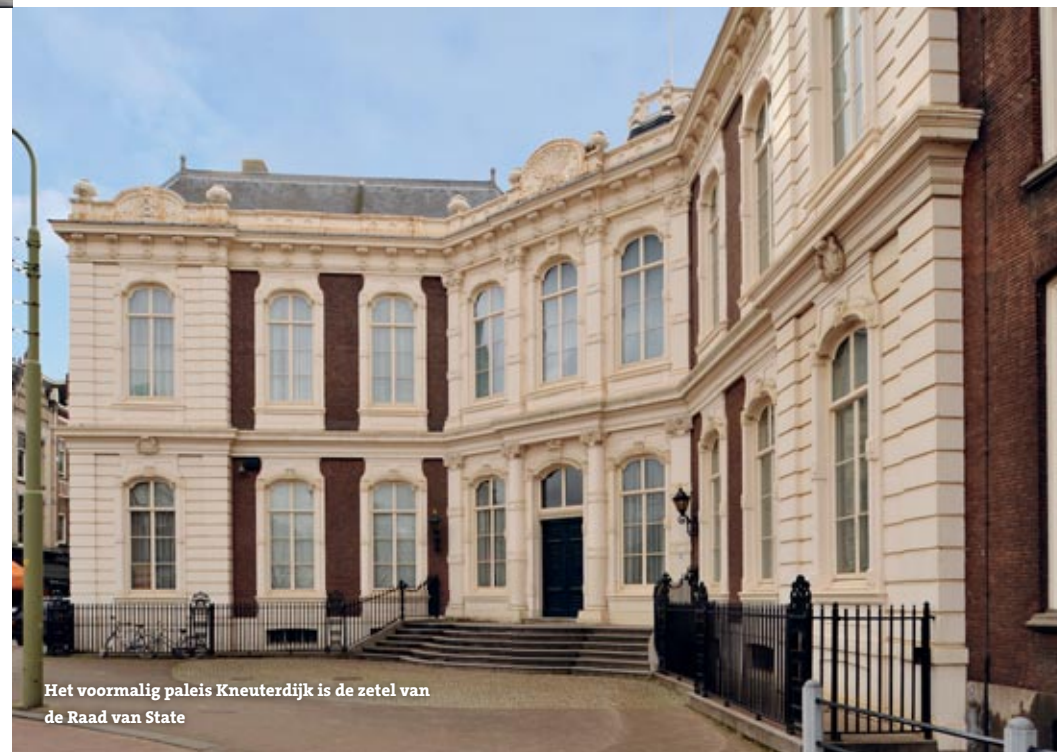
Het Huis van Europa

8 Korte Vijverberg 5-6 Europese Commissie

De Europese Commissie is de belangrijkste uitvoerende macht van de Europese Unie (EU). Alle 27 lidstaten van de EU benoemen elk één commissaris. Om de vijf jaar verandert de samenstelling van de Commissie, die haar zetel in Brussel heeft. De Commissie werkt op verschillende manieren samen met de Europese Raad van Ministers en het Europees Parlement. Als Europese ministers het ergens over eens zijn, dan ontwerpt de Commissie een nieuwe Europese wet. In een aantal gevallen moet die wet door het Europees Parlement worden goedgekeurd. De Commissie moet er ook op toezien dat de Europese regels goed worden uitgevoerd. De Europese Commissie staat onder leiding van de voorzitter. Grote landen hebben altijd een belangrijke stem in de benoeming van de voorzitter. De Vertegenwoordiging van de Europese Commissie zit eveneens in het Huis van Europa.

9 Kazernestraat 52 Hoge Raad der Nederlanden

In een democratie is de rechtspraak onafhankelijk. Maar je kunt het niet eens zijn met een uitspraak van de rechter en in hoger beroep gaan. In Nederland bestaan negentien rechtbanken en vijf gerechtshoven, die een bepaald deel van ons land bestrijken. Aan de top van de rechterlijke macht staat de Hoge Raad der Nederlanden. De belangrijkste taak van de Hoge Raad is de cassatierechtspraak op het gebied van het burgerlijke recht, het strafrecht en het belastingrecht. Cassatie verschilt wezenlijk van hoger beroep. In hoger beroep wordt een zaak geheel opnieuw beoordeeld en kan dus ook een geheel nieuw onderzoek naar de feiten plaatsvinden. In cassatie kunnen alleen rechtsvragen aan de orde komen. De Hoge Raad onderzoekt daarom niet of de feiten die de lagere rechter heeft vastgesteld juist zijn, maar alleen of het recht op de juiste manier is toegepast. De hoogste rechter is de president van de Hoge Raad.

Het voormalig paleis Kneuterdijk is de zetel van de Raad van State

Huis voor democratie en rechtsstaat

Op 15 september 2011 wordt de naam Huis voor democratie en rechtsstaat gewijzigd. Vanaf die datum voeren het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP), de Haagse Tribune en het Bezoekerscentrum Binnenhof de gezamenlijke naam ProDemos. Huis voor democratie en rechtsstaat blijft als ondertitel gehandhaafd.

Uitgave
Huis voor democratie en rechtsstaat
Hofweg 1H
2511 HH Den Haag
T (070) 33 11 777
E info@democratie-rechtsstaat.nl
I www.democratie-rechtsstaat.nl
Samenstelling
Harm Ramkema
Fotografie
EC, Lizzy Kalisvaart, Bob Karhof,
Ministerie van Binnenlandse Zaken
Vormgeving
Puntspatie [bno], Amsterdam

10 Kneuterdijk 20-22 Raad van State

Het hoogste adviesorgaan van de regering is de Raad van State. De regering is zelfs verplicht om de Raad over elk wetsontwerp en over elke goedkeuringswet voor een internationaal verdrag advies te vragen. Maar de regering hoeft de adviezen van de Raad niet op te volgen. Daarnaast is de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State de hoogste bestuursrechter in Nederland. Als bijvoorbeeld een gemeente en een provincie of een burger en de overheid een conflict over een bepaalde zaak hebben, dan doet deze afdeling hierover een bindende uitspraak. De Raad van State bestaat vooral uit voormalige parlementsleden, ex-ministers en juristen. Zij worden bijgestaan door een reeks ambtenaren. Officieel is de koningin voorzitter van de Raad van State, maar zij woont de vergaderingen van de Raad bijna nooit bij. In de praktijk wordt de Raad voorgezeten door de vice-president. Deze geeft de koningin ook altijd

advies als er een nieuwe regering moet komen. De Raad van State oefent volgens de grondwet zelfs het koninklijk gezag uit als er geen koning of regent is. Je zou dus eigenlijk kunnen zeggen dat de Raad delen van de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht in zich verenigt. Uit hoofde van zijn functie wordt de vicepresident ook wel eens de 'onderkoning van Nederland' genoemd. Overigens vinden de vergaderingen van de Raad over wetgevingsadviezen elke woensdag in de Volle Raadzaal op Binnenhof 1 (tegenover de Ridderzaal) plaats.

Beelden van rechtsgeleerden sieren de ingang van de Hoge Raad

11 Noordeinde 68 Paleis Noordeinde

Nederland is een koninkrijk, een monarchie. De koningin is dus het staatshoofd. De macht van de koningin wordt echter beperkt door de grondwet. Samen met de ministers vormt de koningin de regering, maar zij heeft geen politieke verantwoordelijkheid. In de grondwet heet dat: de koning is onschendbaar, de ministers zijn verantwoordelijk. Wel moet de koningin wetten ondertekenen, samen met een minister. Als ze dit zou weigeren, hebben we in Nederland een heuse crisis. De traditie wil dat de koningin niet gaat stemmen. Zij behoort immers boven de partijen te staan. Tijdens de vorming van een nieuwe regering, de kabinetsformatie, speelt de koningin enkele malen een belangrijke rol. De dagen na de verkiezingen voor de Tweede Kamer ontvangt ze de voorzitters van de Eerste Kamer en de Tweede Kamer, de vicepresident van de Raad van State en alle nieuw gekozen fractievoorzitters. Op basis van al deze adviezen

geeft de koningin vervolgens een opdracht aan een informateur om de mogelijkheden te onderzoeken voor de vorming van een kabinet. Later benoemt de koningin de formateur, die de regering moet vormen. Paleis Noordeinde is het werkpaleis van de koningin, maar zij ontvangt ook geregeld politici in haar woonverblijf Huis ten Bosch. Daar vindt ook de beëdiging van de ministers van een nieuwe regering plaats. Op Prinsjesdag, de derde dinsdag van september, leest de koningin de troonrede in de Ridderzaal voor. Verder heeft ze vooral ceremoniële taken.

Staatshoofden van het Koninkrijk
Willem I 1815-1840 **Wilhelmina 1898-1948**
Willem II 1840-1849 **Juliana 1948-1980**
Willem III 1849-1890 **Beatrix 1980-heden**
Emma (regentes) 1890-1898

Omslag achterzijde

Plattegrond

(Leesrichting 90° linksom draaien t.o.v. binnenwerk)